

3. NUMIZMATIKA

R. Senapėdis (Vilnius)

ŠIAULIŲ KAIMO (ŠIRVINTŲ RAJ.) PRAHOS GRAŠIŲ LOBIS

1. Jau XIX a. pradžioje Prahos grašiai patraukė tyrinėtojų dėmesį. Apie juos rašė lenkų numizmatai T. Čackis (1835); Fr. Piekosinskis (1878); M. Gumovskis (1914, 1920). Rusijoje taip pat buvo parašyta keletas stambesnių darbų, nušviečiančių Prahos grašių atsiradimą bei išnykimą Ukrainoje ir Baltarusijoje, šių monetų įtaką vietinėms piniginėms sistemoms. Tai A.A. Siverso (1922), P.V. Charlamovičiaus (1927), G.B. Fiodorovo (1951), N.A. Sobolevos (1963), V.N. Riabcevičiaus (1964, 1965) darbai. Lietuvoje iki šiol plačios studijos apie Prahos grašius nėra. Juos panagrinėjo P. Karazija (1941), skelbdamas Aluonos Šklėrių monetų lobius. Apibendrinantį straipsnį, skirtą Prahos grašių apyvartai Lietuvoje XV-XVI a. nušviesti, parašė S. Janušonis (1967). V. Urbanavičius (1967) rašė apie randamus kapuose Prahos grašius. Šias monetas savo straipsniuose minėjo A. Tautavičius (1965) ir Z. Dukša (1969).

2. Lietuvos TSR muziejuose yra keletas lobių su Prahos grašiais. Vienas paskutiniųjų Prahos grašių lobių rastas 1981 m. VIII mėn. Širvintų raj., Janišūnų apyl., Šiaulių kaime. Tais pačiais metais į LTSR IEM pateko 398 labai nudilę Prahos grašiai. Tai apie 80% viso loby. Didžiąją dalį (379 arba 95,2%) sudarė Vaclovo IV (1378-1419 m.) monetos ir tik 8 (2,1%) - Karolio I (1346-1378). 9 Prahos grašiai liko nenustatyti. Lobyje aptiktos 3 monetos su kaldinimo klaidomis: 2 monetos be aversų, 1 Vaclovo IV moneta su dvigubu štampu averse ir reverse. Rastos 5 Vaclovo IV grašių nuolaužos (tai loby radėjų darbas).

3. Patyrinėjus Karolio I grašius, ryškesnių atmainų nepastebėta. Atskirais variantais galima išskirti grašius, turinčius legendoje skirtingą "M" raidę.

4. Daug įvairesni Vaclovo IV monetų variantai. Išsiskiria dvi ryškios atmainos. Tai 233 monetos, turinčios mažomis raidėmis įrašytą legendą ir 140 monetų - didelėmis raidėmis (5 mm). Pirmosios atmainos Prahos grašius (su mažomis raidėmis įrašyta legenda) galima skirti Vaclovo IV valdymo pradžiai, kada jis su tėvu Karoliu I 1378 m. išleido pirmąją monetų kaldinimo ordinaciją (vidutinis šios atmainos monetų svoris 2,60; jis artimas Karolio I monetų svoriui 2,54 g).

5. Vaclovui IV išleidus antrąją (1407 m.) monetų kaldinimo ordinaciją, buvo įteisintas žemesnės prabos bei svorio monetų gaminimas (vidutinis šios atmainos monetų svoris 2,39 g). Čekų numizmatai priėjo išvadą, kad šis Prahos grašių tipas buvo kaldinamas paskutiniais Vaclovo IV valdymo metais bei po jo mirties (po 1419 m.). Ši čekų tyrinėtojų išvada svarbi nustatant lobiaus paslėpimo laiką.

6. Atsižvelgiant į antrosios atmainos monetų nudilimo laipsnį, atrodo, kad jos buvo apyvartoje daugiau kaip 15 metų. Pridėjus šį laikotarpį prie Vaclovo IV valdymo pabaigos metų (1419 m.), galime teigti, jog monetos buvo paslėptos apie XV a. 4-jo dešimtmečio pradžią. Tuo metu dėl didžiojo kunigaikščio sosto kovojęs Žygimantas Kęstutaitis su Švitrigaila.

7. Šiaulių kaimo lobiaus greičiausiai priklausė kokiam nors pirkliai, vykusiam Livonijos arba Rygos miesto kryptimi. Istoriografijoje teigiama, jog prekybinis kelias, jungiantis Lietuvą su Livonija, ėjo ne tik Dauguva, bet ir Nemunėlio, Lėvens, Mūšos, Lielupės upėmis. Jomis Lietuvos

pirkliai pasiekdavo Dauguva, o ja nukakdavo iki Žiočių ir Rygos.

Monetų paslėpimo vieta rodo, kad per Jauinių apylinkę, kurioje yra Šiaulių kaimas, ėjo prekybos kelias. Tai patvirtina ir toje pačioje apylinkėje rastas VIII-X a. arabų dirhemų lobiaus.

8. Šiaulių kaimo lobiaus sudėtimi ir apimtimi artimas Labanoro monetų lobiaus. Jį sudaro 298 Prahos grašiai (Karolio 1-5 (1,7%) ir Vaclovo IV - 293 (98,3%) grašiai ir 25 lietuviškos monetėlės. Abiejų lobiaus bendras bruožas - prie monetų neaptikta keramikos.

9. Šiaulių kaimo Prahos grašių lobiaus - dvilyktas respublikoje. Jis išsiskiria iš kitų XV a. I pusės Lietuvoje rastų lobiaus tuo, jog pirmą kartą buvo aptikta toks didelis grašių kiekis. Pastebimas ir visai nebūdingas tam laikotarpiui reiškinys - nerasta kitų valstybių, tame tarpe ir lietuviškų monetų. Pažymėtina, jog iki šiol Lietuvos TSR teritorijoje nerasta nė vieno kontrasingnuoto grašio.

Lietuvos TSR teritorijoje XIV-XV a. Prahos grašių radiniai nėra labai gausūs, tačiau jie patvirtina ne tik prekybinį kelią į Livoniją (Rygos miestą) XV a. I pusėje, bet ir prekybinių ryšių su Čekija buvimą.

Lobiaus su Prahos grašiais, rastų Lietuvos TSR teritorijoje, sąrašas:

- a) Vokės, 1852 m. Vilniaus raj.
- b) Raudondvario (Riešės) Vilniaus raj., 1885 m.
- c) Skraičionių, 1888 m. Alytaus raj.
- d) Aluonos Šklėrių, 1929 m. Trakų raj.
- e) Krūminių, 1935 m. Varėnos raj.
- f) Vilniaus (Gedimino kalno), 1939 m.
- g) Matelių, 1954 m. Molėtų raj.
- h) Alovės, 1955 m. Alytaus raj.
- k) Labanoro, 1965 m. Švenčionių raj.

- l) Verkių, 1969 m. Vilniaus raj.
 m) Okolicos, 1979 m. Šalčininkų raj.
 n) Šiaulių kaimo, 1981 m. Širvintų raj.

žr. pav. 7.

V. Aleksiejūnas (Vilnius)

PIRMOSIOS LIETUVIŠKOS KALTINĖS MONETOS

1. Kiekvieno krašto ar valstybės piniginės apyvartos atsiradimas, monetų kaldinimo pradžia - tai patys svarbiausi, labiausiai tyrinėtojus dominantys klausimai. Šiuo metu dar neišskus pirmųjų lietuviškų kaltinių monetų tikslus pasirodymo laikas, priklausomybė, kaldinimo vieta.

2. Reikšmingi darbai apie šias monetas išspausdinti XX a. I pusėje. Daug vertingos informacijos savo publikacijose pateikė M. Gumovskis. Ypatinga vieta lietuvių numizmatų tarpe tenka P. Karazijai, paskelbusiam kelis lobius. Paminėsime G.B. Fiodorovo (1949; 1951) išskirtus keturis monetų tipus:

- Tipas I - Av. įrašas "pečat".
 - Rv. ietigalis ir kryžius.
 Tipas II - Av. ietigalis ir kryžius.
 - Rv. "Gedimino stulpai".
 ("Stieby vartai").
 Tipas III - Av. Vytis.
 - Rv. "Gedimino stulpai".
 ("Stieby vartai").
 Tipas IV - Av. Vytis.
 - Rv. Dvigubas kryžius skyde.

Monetos priskiriamos LDK kunigaikščiams. Tipai išvardinti chronologine tvarka ir turėtų būti

kaldinti Algirdo-Kęstučio-Vytauto-Kazimiero Jogailaičio valdymo laikais. žr. pav. 8.

Šios monetos turi daug atmainų. Galbūt ateityje išaiškės nauji monetų tipai, kurių vienetai randami mūsų dienomis archeologinių tyrinėjimų metu. Ne mažiau svarbūs yra ir vėlesni archyvinių šaltinių apibendrinimai, naujų monetų radimviečių topografavimas, lobių skelbimai.

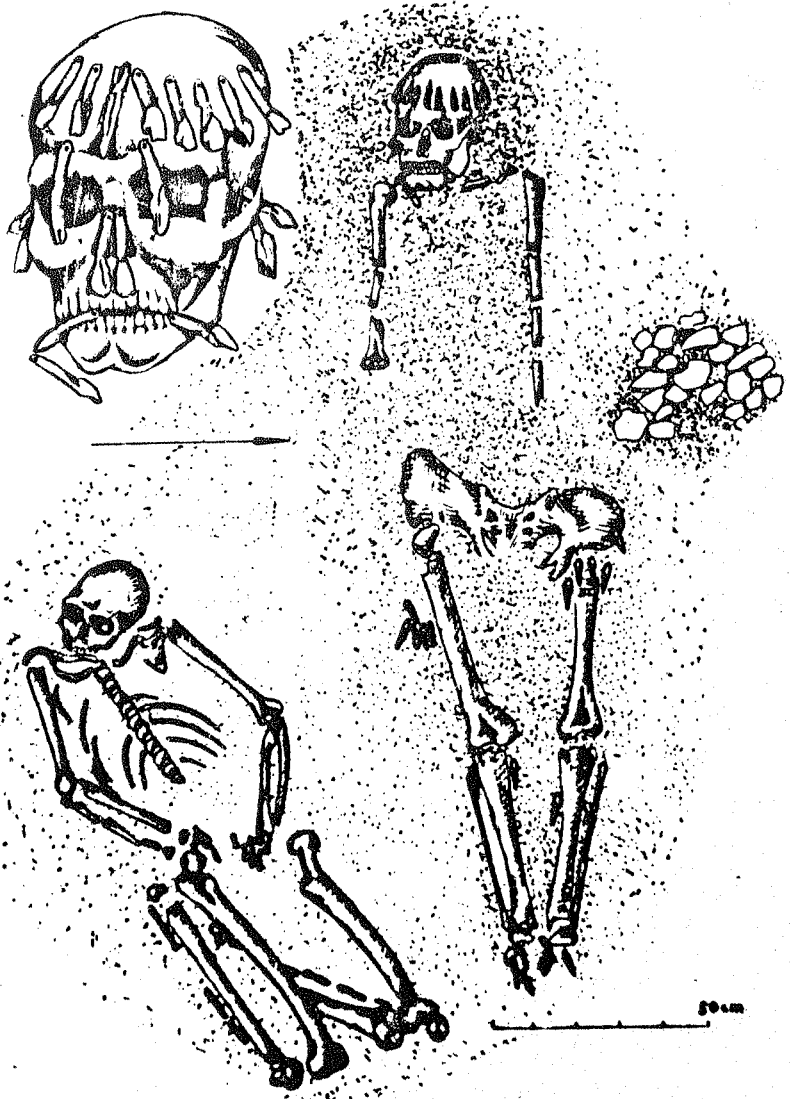
3. Apžvelgę didesnių muziejų fondus ir susipažinę su nauja archeologinių tyrinėjimų medžiaga, nurodysime minimų monetų svarbesnius rinkinius:

Muziejus	Radimo vieta	Lobis Kolekcija Senkapiai	skaičius (vien.)			
			tipas I	tipas II	tipas III	tipas IV
IEM	Verkiai	lobis		16		
IEM	Alovė				5	
IEM	Labanoras				25	
KVIM	Šančiai		85			
KDM	Verkiai			1841		
TKM	Rykantai			73		
TKM	Trakai			18		
ŠAM		kol.				1
VE		kol.	12	26	9	
WMN	Vilnius	lobis		48		
	X			97		
		kol.	2	31	12	4
KMN		kol.	4	65	15	1
LDM		kol.		12	1	
KVIM	Karmėlava	senk.	1			
UKM	Ažugiriai			4		
IEM	Diktarai			3	6	
IEM	Kriemala			10		
KVIM	Radikiai			32	1	
IEM	Rumšiškės			5	32	
IEM	Skrebinai			2	6	

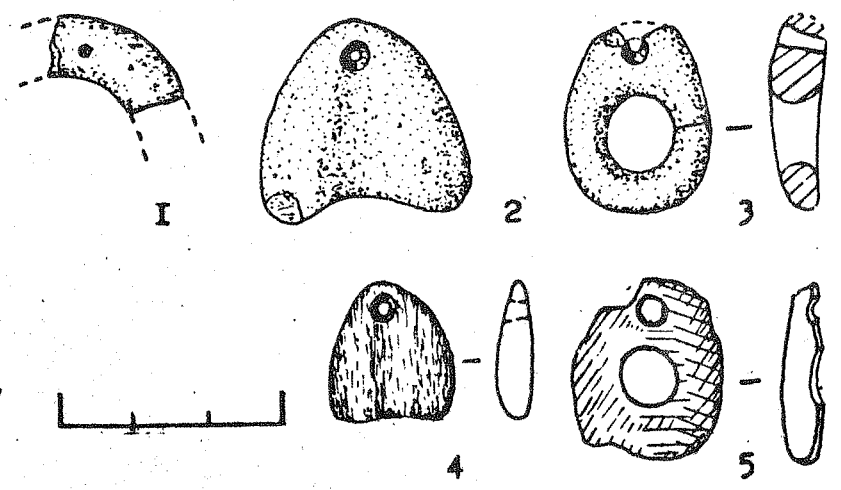
Sutrupinimai

AKM	- Alytaus kraštyros muziejus
JEM	- Lietuvos TSR istorijos ir etnografijos muziejus
KKM	- Kretingos kraštyros muziejus
KVIM	- Kauno valstybinis istorijos muziejus
LDM	- Lietuvos TSR dailės muziejus
KMN	- Nacionalinis muziejus (Krokuva)
WMN	- Nacionalinis muziejus (Varšuva)
PKI	- Paninklų konservavimo institutas
ŠAM	- Šiaulių "Aušros" istorijos ir etnografijos muziejus
TIM	- Trakų istorijos muziejus
TKM	- Telšių kraštyros muziejus
UKM	- Utenos kraštyros muziejus
VČDM	- Valstybinis M.K. Čiurlionio dailės muziejus
VE	- Valstybinis Ermitažas
PMUM	- Rygos miesto ir jūreivystės muziejus

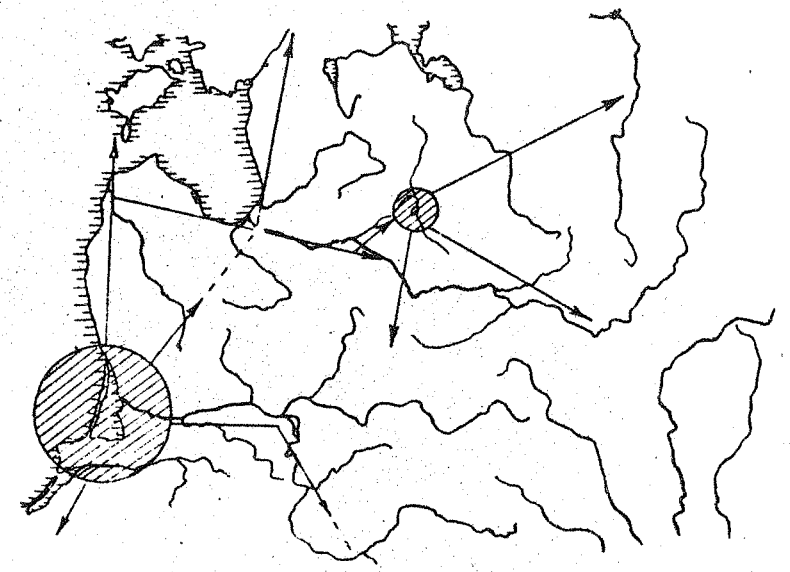
ILIUSTRACIJOS

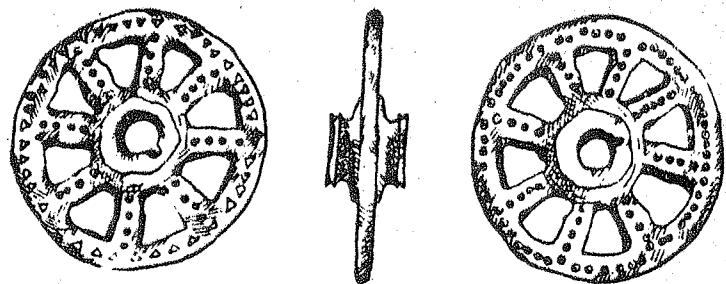
1 pav.

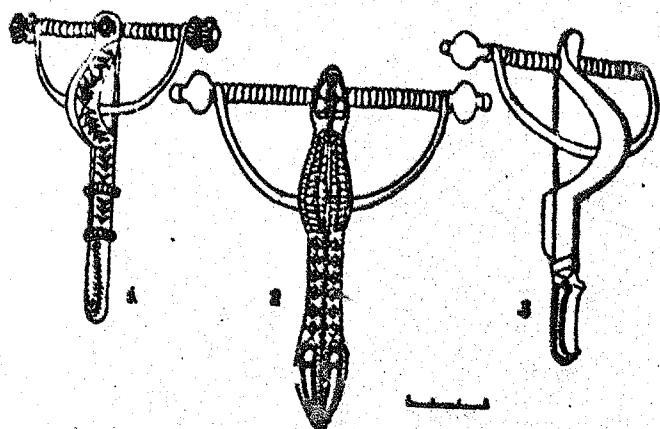
2 pav.

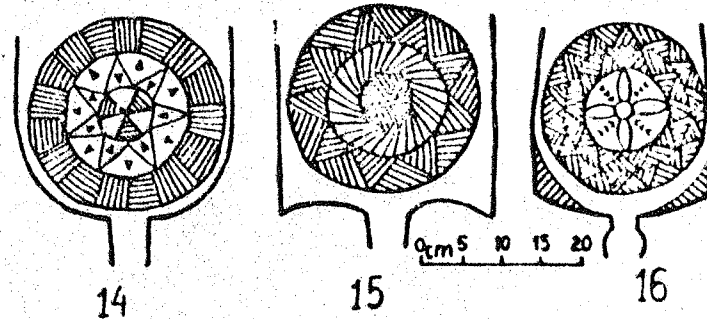
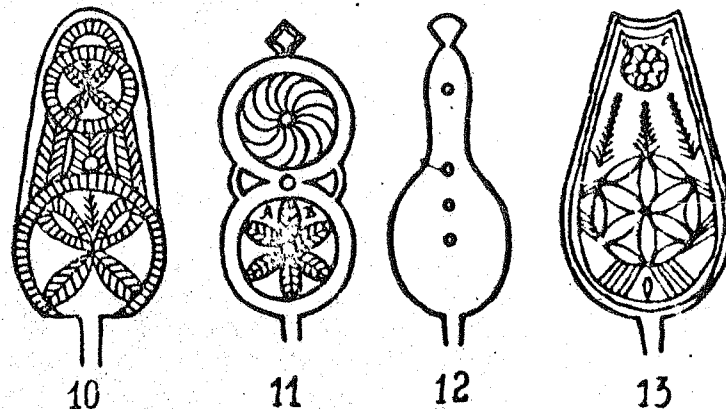
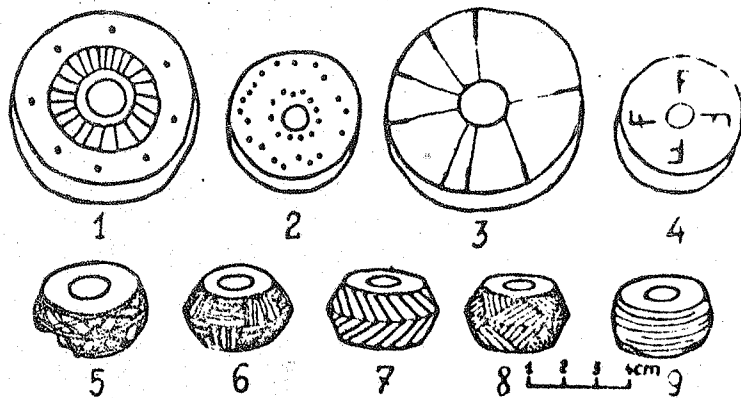
3 pav.

4 pav.

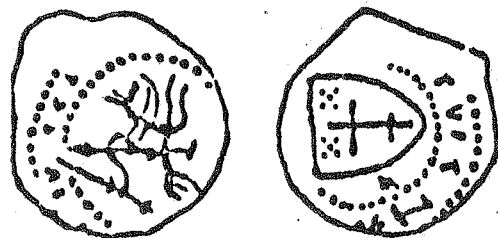
5 pav.

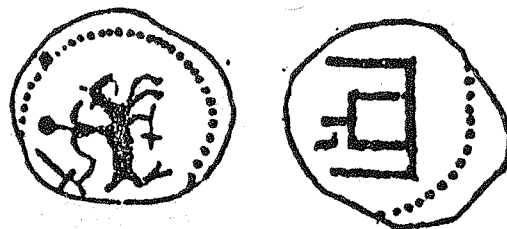
6 pav.

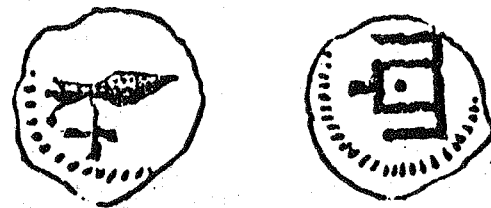
7 pav.

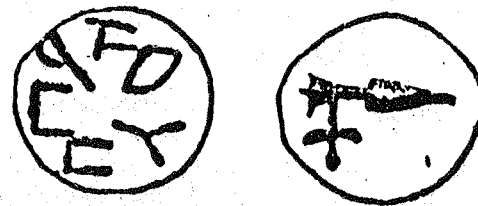
IV

III

II

I

8 pav.

TURINYS

Pratarmė	1
A. Jankevičienė. Šiandieninių muziejų uždaviniai	2
1. Muziejinkystė	
B. Lukošiuotė. "Aušros" istorijos ir etnografijos muziejaus archeologinė ekspozicija	5
V. Ruzas. Numizmatika IEM 2 salės ekspozicijoje	6
E. Gričiuvienė. Akmens amžiaus ekspozicija LTSR istorijos ir etnografijos muziejuje	9
N. Antušaitė, E. Spudytė. Archeologijos ir numizmatikos fondai Telšių kraštotyros muziejuje	12
S. Biečiauskas. Šiaulių "Aušros" muziejaus monetų lobiai	14
D. Butkus. Kretingos kraštotyros muziejaus monetų lobiai	17
A. Butrimas. Kaulo bei rago dirbinių konservavimas LTSR istorijos ir etnografijos muziejuje	18
R. Paškevičius. Ekspонатų apsauga nuo žalojančio poveikio LTSR istorijos ir etnografijos muziejuje	20
N. Černiavskij, N. Zdanovič. Archeologinių kasinėjimų medžiagos paruošimas muziejui	22
M. Eiche. Faleristikos kolekcijos mokslinio tyrimo ir sisteminimo principai Rygos miesto istorijos ir jūreivystės muziejuje	23

2. Archeologija	
A. Butrimas. Neolito kapai iš Donkalnio (Telšių raj.)	26
A. Girininkas. Pirmieji gintaro keliai rytų Europą	28
B. Salatkienė. Kalnelių (Šiaulių raj.) II-IV a. pilkapiai	29
V. Kazakevičius. Žalvarinis ratelis iš Plinkaigalio (Kėdainių raj.)	31
K. Rickevičiūtė. Retos segės iš Lazdininkų (Kretingos raj.)	33
L. Murnikaitė. Gintaro dirbiniai Lazdininkų (Kretingos raj.) kapinyne	34
A. Blūjienė. Alinkos-Raistinės (Trakų raj.) pilkapiai	36
E. Svetikas. Didžiasalio (Lazdijų raj.) kapinynas	37
K. Mikaila, G. Vaitkevičius. Kai kurie Vilniaus XVI-XVII a. raudono molio plokšnių keramikos tyrimai	38
A. Kuncevičius. Dėl akmenų smailiadugniais dubenimis paskirties	41
A. Čepaitienė. Verpimo įrankių ornamentikos problemos	42
V. Ksenzov. Naujas mezolitinis paminklas netoli Krasnovkos kaimo (Svetlogorsko raj.) prie Berezinos upės	45
E. Zaikovskij. Neolitinių gyvenviečių tyrinėjimai Dysnos upės baseine	46
A. Vasks. Rytų Latvijos keramika vėlyvajame žalvario ir ankstyvajame geležies amžiuje (I tūkst. pr.m.e.)	48

A. Radinš. Pilkapių laidojimo papročiai Rytų Latvijoje II tūkst. I-je pusėje (pagal Rezeknės raj. medžiagą)	50
3. Numizmatika	
R. Senapėdis. Šiaulių kaimo (Širvintų raj.) Prahos grašių lobis	53
V. Aleksiejūnas. Pirmosios lietuviškos kaltinės monetos	56
E. Svetikas. XVI-XVII amžių monetos Liepalingio (Lazdijų raj.) senkapiuose ...	58
E. Ivanauskas. Seredžiaus numizmatinė medžiaga (XVI-XIX a.pr.)	60
R. Klimavičius. Pirmasis Lietuvos-Lenkijos valstybės ordinas	62
E. Rimša. Radvilų karstų Kėdainiuose identifikavimo klausimu	63
Š. Bektenejev. Piniginė apyvarta šiaurės-rytų Baltarusijos teritorijoje (XIII-XIV a.a.)	66
Sutrupinimai	68
Ilustracijos	69

СОДЕРЖАНИЕ

Предисловие	1
А. Янкявичене. Задачи современных музеев	2
1. Музееведение	
Б. Лукошюте. Археологическая экспозиция в музее истории и этнографии "Аушра"	5
В. Рузас. Нумизматика в отделе экспозиции феодального общества Литвы (11 зал музея истории и этнографии ЛитССР)	6
Э. Гришовене. Экспозиция каменного века в музее истории и этнографии Литовской ССР	9
Н. Антушайте, Е. Спудите. Фонды археологии и нумизматики в Тельшяйском краеведческом музее	12
С. Беяускас. Монетные клады в Шяуляйском музее "Аушра"	14
Д. Буткус. Монетные клады в Кретингском краеведческом музее	17
А. Бутримас. Консервация изделий из кости и рога в музее истории и этнографии Литовской ССР	18
Р. Пашкявичюс. Охрана экспонатов от негативного воздействия света в музее истории и этнографии Литовской ССР	20
Н. Чернявский, Н. Зданович. Опыт подготовки в музеефикации материалов археологических раскопок	22
М. Эйхе. Принципы научного исследования и систематизации коллекции фалеристики музея истории	
г. Риги и мореходства	23

2. Археология

А. Бутримас. Неолитические погребения в Донкалнис (Тельшяйский р-он).....	26
А. Гирининкас. Первые пути янтаря в Восточную Европу	28
Б. Салаткене. Курганы 11-1У в.в. в Калняляй (Шяуляйский р-он)	29
В. Казакялячюс. Бронзовый колесик из могильника Плинкайгалис (Кедайняйский р-он)	31
К. Ришкявичюте. Редкие фибулы из могильника Лаздиянкай (Крётингский р-он)	33
Л. Мурчикайте. Янтарные изделия в мужских погребениях из могильника Лаздиянкай (Крётингский р-он)	34
А. Елюене. Курганы Алинкос-Райстинес (Тракайский р-он)	36
Е. Святикас. Могильник в Диджясалис (Лаздияйский р-он)	37
К. Микайла, Г. Вайткявичюс. Некоторые исследования Вильнюсской красноглинистой тонкостенной керамики ХУ1-ХУП в.в.	38
А. Кунцевичюс. О назначении остродонных камней с тазообразной выемкой	41
А. Чяпайтене. Проблемы орнаментики прядильных инструментов	42
В.П. Ксензов. Новый памятник эпохи мезолита у д. Красновка Светлогорского р-на) на Березине	45
Э.М. Зайковский. Раскопки неолитических поселений в бассейне р. Дисны	46
А. Вакс. Керамика Восточной Латвии в эпоху поздней бронзы и в начале железного века (1 тысяча до н.э.)	48
А. Радиньш. Курганный погребальный обряд в Восточной Латвии в первой половине 11 тысяч н.э.	50

3. Нумизматика

Р. Сянапедис. Клад Пражских грошей из д. Шяуляй (Ширвинтский р-он)	53
--	----

В. Аляксёюнас. Первые чеканные монеты Литвы	56
Э. Святикас. Монеты (ХУ1-ХУП в.в. в погребениях могильника Лейпалингис (Лаздияйский р-он)	58
Э. Иванушас. Нумизматический материал из Сярджюс (ХУ1-нач. Х1Хв.в.)	60
Р. Климавичюс. Первый орден Литовско-Польского государства	62
Э. Римша. К вопросу идентификации гробов Радзивилов в Кедайняй	63
Ш.И. Бектенеев. Денежное обращение на территории Северо-восточной Белоруссии (ХШ-Х1У в.в.)	66
Сокращения	68
Иллюстрации	69

Ats. redaktorė A. Jankevičienė
Redaktorė R. Rimantienė

Archeologinės ir numizmatinės medžiagos
komplektavimas ir konsekvavimas

Pasirašyta spausdinti

Tiražas 500 egz. Kaina 0,80 rb.

Spaudė Motiejaus Šumausko sp. Vilniuje, Straz-
delio 1

Užsak. Nr. 549 5 sp. lankai